

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת שמיני ויום השואה, תש"ע
מספר 856

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הפגישה בין נורברט מזור להיינריך הימלר נציג הקונגרס היהודי העולמי מול התליין הראשי של הרייך הנאצי

הרקע

בכל ימי האסון הגדול שפקד את העם היהודי – השואה, היו ניסיונות רבים של יחידים ושל ארגונים להציל יהודים מהתופת הנאצית. בין הניסיונות האלו אפשר למנות את פעילותו של הרב מיכאל ויסמנדל שעמד בראש "קבוצת העבודה" בסלובקיה; את הצלתם של יהודי דנמרק בחודש אוקטובר 1943, כאשר מתנדבים ספונטאניים ואנשי מחתרת הבריחו יותר מ-7,000 יהודים לשוודיה, ואת הקמת ועדות הצלה שונות כגון ועד ההצלה המאוחד שליד הסוכנות היהודית וועד ההצלה של אגודת הרבנים בארה"ב.¹

ניסיונות ההצלה נמשכו עד סיום המלחמה ביבשת אירופה ב-8 במאי 1945 וגם לאחריה. לדוגמה, ניסיונותיו של הרב הראשי לישראל דאז, הרב הרצוג, לגלות ולהציל ילדים/יתומים יהודים שהוסתרו במנזרים ואצל משפחות נוצריות. מכל ניסיונות ההצלה, ניסיון אחד היה חריג במיוחד, הן בנסיבותיו הן בהיותו קשור לקונגרס היהודי העולמי.

סיפור המעשה

במחצית השנייה של המלחמה גילתה שוודיה פעלתנות רבה במישור ההומניטארי כדי להצטייר כמדינה נאורה ואצילית ולהשכיח את המדיניות האופורטוניסטית והגמישה ששוודיה גילתה כלפי הרייך הנאצי בשנים הראשונות למלחמה. השיא של פעילות זו היה בחודשים מרס-אפריל 1945, מבצע ה"אוטובוסים הלבנים" בראשותו של הרוזן פולקה ברנדוט.² מבצע זה נועד תחילה לשחרר אלפי אסירים גנים ונורבגים ממחנות ריכוז ומבתי כלא בגרמניה הנאצית, וביניהם 423 יהודים גנים שהיו כלואים בטרייזנשטאדט. תוצאת לוואי של המבצע היה חילוץ של כ-14,000 אלף נשים, רבות מהן יהודיות, ממחנה רוונסבריק. מבצע ה"אוטובוסים הלבנים" צלח במידה רבה הודות לאנשים שהיו מקורבים להימלר ושכנעו אותו לשאת ולתת עם השוודים, להיענות לבקשתם לשחרר אסירים ולהעבירם לשוודיה, כדי שזו ונציגה ברנדוט ישמשו מקשרים ומתווכים בין גרמניה לארה"ב ובריטניה, כדי שגרמניה תיכנע רק למדינות בנות הברית המערביות ולא לברית המועצות. בין המקורבים להימלר היו הגנרל וולטר שלנברג (Walter Schellenberg) והרופא/המעסה הפיני פליקס קרסטן (Kersten Felix), שנודע בהשפעתו הגדולה על הימלר. הוא הצליח לשכנעו בשבועות האחרונים למלחמה להיפגש על אדמת גרמניה עם נציג הקונגרס היהודי העולמי.

הלל שטורק, ראש הסניף השוודי של הקונגרס היהודי העולמי, היה אמור לייצג את הצד היהודי. ברם, ברגע האחרון הוא פחד לנסוע לגרמניה, משום שכפליט יהודי שבשעתו הגיע מלטבייה לשוודיה, עדיין לא היה אזרח המדינה ולא בעל דרכון שוודי. את מקומו תפס נורברט מזור (Nobert Masur), יליד גרמניה בעל אזרחות שוודית שגר שנים רבות בשוודיה. מזור, סוחר עורות אמיד, היה אף הוא פעיל בסניף השוודי של הקונגרס היהודי.

הפגישה נערכה באחוזתו של קרסטן בקרבת ברלין, ב-21 באפריל 1945 בלילה. מטוס צבאי גרמני הטיס את קרסטן ומזור מסטוקהולם לברלין. ה"תפאורה ההזויה" לפגישה כאילו תאמה את הנסיבות המיוחדות; הימלר, שפעל מאחורי גבו של ה"פיהרר", הגיע ישירות מהבונקר של היטלר בברלין שבו נערכה מסיבת יום הולדת לצורך הנאצי. המלחמה התנהלה כבר כמה חודשים על אדמת גרמניה, ולמשתתפי הפגישה ולאחרים היה ברור שהתמוטטותה הסופית של גרמניה תארך כמה שבועות לכל היותר. דווקא על רקע זה, כאשר מדי יום מתו ונרצחו מאות ואלפי יהודים במחנות הריכוז, היה חשוב להציל את מי שעדיין היה אפשר להציל. והנה נפגש עכשיו, על אדמת גרמניה, התליין הראשי של הרייך הנאצי, שהיה מופקד על הקמת מחנות הריכוז ורצח מיליוני יהודים, עם מי שהוא ראה בו נציגה של היהדות העולמית.

ברוב השיחה, שארכה כשעתיים וחצי, היה הימלר הדובר. הוא טען שאף מדינה לא גילתה ידידות כלפי היהודים כפי שגרמניה עשתה, אולם "ההמונים היהודים הפרולטאריים שיתפו פעולה עם הפרטיזנים" ותקפו את כוחות הס"ס מתוך הגטאות. לדעתו, הגרמנים התנהגו בהגינות עם היהודים. על המשרפות במחנות הריכוז טען שגופות היהודים נשרפו בגלל

¹ י. גוטמן, נסיונות ופעולות הצלה בתקופת השואה: הרצאות ודיונים בכינוס הבינלאומי השני של חוקרי השואה, יד ושם תשל"ד.

² פעילות זו הייתה הסיבה העיקרית למינויו למתווך מטעם האו"ם בארץ ישראל, בחודש מאי 1948.

מגפת הטיפוס. לדבריו, לא רק היהודים סבלו במלחמה, אלא גם הגרמנים. כל מי ששהה "במחנות החינוך" עבד קשה אך זכה ליחס הוגן. הימלר שיבח את "העיר" (מחנה/גטו) טרייזנשטאדט וסיפר על הביקורת שהוטחה כלפיו, כאילו חיפש "אליבי" לעצמו עקב הסכמתו לשחרורם של 1,200 יהודים שהועברו לשווייץ. הוא תקף קשות את "התעמולה השקרית" של מדינות בנות-הברית בעניין מחנות הריכוז. "הייתה בכוונתי למסור את מחנות הריכוז ללא התנגדות כפי שהודעתי מראש. אני הסכמתי כי מחנות ברגן-בלזן ובוכנוולד ייכנעו, אך לא קבלתי שום תודה עבור זה... שנאת המדינאים (המערבים) נגדנו בקשר למחנות הריכוז לא עודדה אותי להמשיך את המדיניות של כניעת המחנות ללא התנגדות".³

מזור, שרוב הזמן לא דיבר הרבה אלא נשאר קשוב לדבריו של הימלר, הפסיק ואמר: "אתה לא יכול להכחיש שנעשו פשעים נוראים באסירים במחנות האלו". קרסטן ניסה להתערב ולנתב את השיחה לשאלה כמה בני אדם ניתן להציל. הדרמה שהתנהלה באותו הלילה הונצחה בספרו של מזור "יהודי מדבר עם הימלר".⁴ מזור ביקש מהימלר לקיים את הבטחתו שנתן קודם לכן לקרסטן, לא לפגוע במחנות הריכוז ולא לפנותם. הימלר אכן התחייב על שלמות המחנות, שחרור של 1,000 יהודים ושחרור של נשים ממחנה רוונסבריק (ששכן בקרבת האחווה של קרסטן) בתנאי שיתייחסו אל הנשים כאל פולניות ולא יהודיות (בגלל האיסור של היטלר לשחרר יהודים). יש להדגיש את המצב האקוטי במחנה רוונסבריק: עקב התקדמותם של צבאות בנות הברית הוצאו אלפי אסירות ל"צעדות מוות". עוד הבטיח הימלר באותה פגישה לשחרר גם 50 יהודים נורבגים, 100 נשים צרפתיות, 50 יהודים הולנדים, 50 יהודיות הולנדיות וכמה אזרחים שוודים. בדין וחשבון שהגיש מזור לשלטונות שוודיה הוא הזהיר מפני מצבם העגום של האסירים היהודים במחנות הריכוז בגרמניה והאיץ בממשלתו להושיט סיוע מיידי. הוא הוסיף ש"כמובן אין להסתמך על דבריו של הימלר – אפילו תוך כדי שיחתנו הוא סיפר שקרים".

סיכום

הפגישה בין התליין הראשי של הרייך ליהודי היה אירוע חריג ביותר שהתנהל על רקע ירידתה של גרמניה הנאצית מבימת ההיסטוריה, ובשעה שהחלו לעכל בעולם את גודל הפשע שהיטלר, הימלר וחבר מרעיהם ביצעו כלפי העם היהודי. בספרו על אודות הפגישה ההיסטורית והמצמררת כותב מזור שנשא ונתן על חיי יהודים לבדו כיהודי חופשי וגאה, כאשר הוא ישוב מול השטן עצמו, מפקד הגסטאפו שהיה נטול רחמים ושעל מצפונו רבצו חיייהם של חמישה מיליון יהודים שנרצחו.¹

מדובר בפגישה היסטורית כאשר הימלר הודה בפני הנציג היהודי שתבוסתה של גרמניה הנאצית בלתי נמנעת, וכי יש לנסות ולתקן אפילו במקצת את העוול ואת הפשעים שנעשו. הפגישה הלילית סללה את הדרך להמשך פעילותה של המשלחת השוודית בראשותו של ברנדוט² ולהצלת יהודים (ושאינם יהודים) בשלב האחרון למלחמה.

ד"ר דב לויטן

החוג המשולב למדעי החברה

והמכללה האקדמית אשקלון

³ תזכיר של מזור בשוודית מיום 23 באפריל 1945, ארכיון יד ושם, J.M. 3783.

⁴ Nobert Masur, *En Jude talor med Himmler*, Bonniers, Stockholm 1945

¹ אז טרם ידעו שמספר הקרבנות היהודים בשואה הגיע לכדי שישה מיליון.

² בלי להיכנס לדיון בדבר תרומתו האמיתית של ברנדוט להצלחת מאמצי ההצלה, התנגדותו לסייע בשחרור היהודים הדניים מטרייזנשטאדט וניסיונו לקחת לעצמו אשראי שלא הגיע לו.